ВСТУП

1. Історію яких країн асоціюють із золотою добою людства?

Золота доба людства зазвичай асоціюється з історією стародавніх цивілізацій, таких як Греція, Рим, Китай, Індія та цивілізації Близького Сходу (Месопотамія, Єгипет).

2. Чому середньовіччя часто називають «темними віками»?

Середньовіччя часто називають «темними віками» через економічний та культурний спад у Західній Європі після падіння Римської імперії, а також через недостатню кількість письмових джерел цього періоду.

3. У яких частинах світу в середні віки сформувалися цивілізації? На якому підґрунті вони постали?

У середні віки сформувалися цивілізації в Європі, Візантії, Ісламському світі, Індії, Китаї, Японії та інших частинах світу. Вони постали на підґрунті античних культур, місцевих традицій та впливу релігій.

4. Якими датами обмежується доба середньовіччя?

Середньовіччя обмежується приблизно 476 роком (падіння Західної Римської імперії) і 1492 роком (відкриття Америки).

5. Які періоди історії України відповідають трьом періодам середньовічної історії Західної Європи?

https://pidruchnyk.com.ua

В історії України три періоди середньовіччя Західної Європи відповідають таким періодам:
• Раннє середньовіччя (VI-IX ст.) – Київська Русь.
• Високе середньовіччя (X-XIII ст.) – період розквіту Київської Русі.
• Пізнє середньовіччя (XIV-XV ст.) – Галицько-Волинське князівство та період литовсько-польського панування.

6. З яких джерел отримуємо знання про середньовіччя? Чи завжди вони є достовірними?
Знання про середньовіччя отримуємо з письмових джерел (хроніки, літописи, релігійні тексти), археологічних знахідок та матеріальної культури. Вони не завжди є достовірними через суб'єктивність авторів та втрату частини інформації з часом.

§ 1 ЗАНЕПАД АНТИЧНОГО СВІТУ

1. Що означає термін «міграція»?
Міграція – це переміщення груп людей з однієї території на іншу з метою постійного або тимчасового проживання.

2. Які племена називали варварами?
Варварами римляни називали племена, які жили поза межами Римської імперії і не поділяли її культурних та соціальних норм. До них відносили германців, гунів, слов'ян, сарматів та інші народи.

Домашнє завдання-гдз.com.ua

3. Чим було спричинене Велике переселення народів?

Велике переселення народів було спричинене кількома факторами, зокрема натиском гунів на європейські племена, змінами клімату, пошуками нових земель та внутрішніми кризами в Римській імперії.

4. На яких територіях розселилися слов'яни?

Слов’яни розселилися на великій території, яка включала сучасні землі України, Білорусі, Польщі, Чехії, Словаччини, Балканського півострова та частини Росії.

5. Які племінні слов'янські союзи мешкали на території сучасної України?

На території сучасної України мешкали такі племінні слов'янські союзи: поляни, древляни, сіверяни, уличі, тиверці, волиняни та інші.

6. Як відбувався занепад Західної Римської імперії? Коли та як було скинуто останнього римського імператора?

Занепад Західної Римської імперії відбувався поступово через внутрішні конфлікти, економічний занепад, тиск варварських племен і втрату територій. Останнього римського імператора, Ромула Августула, було скинуто в 476 році внаслідок повстання германського вождя Одоакра.

Домашка.ua

§ 2 ВІЗАНТІЯ – НАСТУПНИЦЯ РИМУ

1. Чому Східна Римська імперія збереглася як могутня держава?

Східна Римська імперія (Візантія) збереглася як могутня держава завдяки своїй стратегічній столиці – Константинополю, міцній економіці, розвиненій бюрократії, ефективній армії та дипломатії, а також здатності адаптуватися до змін.

2. Якою була влада імператора у Візантії? Хто обирав нового імператора?

Влада імператора у Візантії була абсолютною – він був головою держави, верховним суддею і головнокомандувачем армії. Нового імператора могли обирати військові, сенат, а також підтримка народу і духовенства відігравала важливу роль.

3. Чому імператора Юстиніана вважають одним з найвизначніших правителів середньовіччя?

Імператора Юстиніана вважають одним із найвизначніших правителів середньовіччя через його масштабні реформи, включаючи кодифікацію римського права (Корпус юрис цивіліс), будівництво Собору Святої Софії, а також спробу відновити велич Римської імперії через завоювання.

4. Що таке «грецький вогонь» і яку роль він відіграв у бойових діях візантійців?

Грецький вогонь – це секретна зброя Візантії, яка складалася з запальної суміші, що могла горіти навіть на воді. Вона відігравала вирішальну роль у захисті Візантії від морських нападів, особливо під час облоги Константинополя.

5. Чому, на вашу думку, візантійські імператори влаштовували іноземним послам такі пишні прийоми? Що таке дипломатія? Чим славилися візантійські дипломати?

Візантійські імператори влаштовували пишні прийоми для іноземних послів, щоб продемонструвати багатство і велич своєї держави, а також вплив на міжнародну політику. Дипломатія – це мистецтво ведення переговорів між державами. Візантійські дипломати славилися своєю хитрістю, знаннями мов і культур інших народів, а також вмінням маніпулювати політичними ситуаціями на свою користь.

6. У яких галузях візантійські наука й культура досягли особливих успіхів?

Візантійські наука і культура досягли особливих успіхів у теології, філософії, праві, архітектурі та мистецтві. Візантійські вчені зберегли і передали спадщину античної Греції та Риму, а також зробили внесок у розвиток медицини, математики та астрономії.

§ 3 ВАРВАРСЬКІ ДЕРЖАВИ В ЄВРОПІ

1. Які перші «варварські королівства» виникли на території Західної Римської імперії?

Перші «варварські королівства» на території Західної Римської імперії включали:

• Королівство вестготів у Галлії та Іспанії.

• Королівство остготів в Італії.

• Королівство франків у Галлії.

• Королівство вандалів у Північній Африці.

2. Яких вождів варварських племен ви знаєте, що вам про них відомо?

Відомі вожді варварських племен:

• Аларіх I – король вестготів, відомий захопленням і розграбуванням Риму в 410 році.

• Аттіла – вождь гунів, який створив величезну імперію та наводив жах на Римську імперію, хоча його вторгнення в Галлію було зупинене у 451 році.

Теодоріх Великий – король остготів, який правив Італією і сприяв «остготському відродженню».

3. Яке значення для франкської держави мало правління Хлодвіга?

Правління Хлодвіга (481–511) мало велике значення для франкської держави. Він об'єднав франків під своєю владою, прийняв християнство, що зміцнило його політичні позиції, та започаткував династію Меровінгів, яка відіграла ключову роль у становленні франкської державності.

4. Кого вважають найяскравішим діячем «остготського відродження»?

Найяскравішим діячем «остготського відродження» вважають Теодоріха Великого, який створив сильну остготську державу в Італії, підтримував римську культуру та адміністрацію, а також сприяв розвитку науки і мистецтва.

5. Який заклад був центром «каролінзького відродження»?

Центром «каролінзького відродження» був Аахенський палац (Аахен), де Карл Великий зібрав найкращих вчених, митців і священнослужителів того часу для відродження римської культури і освіти.

6. Як відбувся поділ імперії Карла Великого?

Поділ імперії Карла Великого відбувся після його смерті в 814 році. У 843 році за Верденським договором його імперію було поділено між трьома онуками Карла:

- Лотар I отримав центральну частину.
- Людовик Німецький отримав східну частину.
- Карл Лисий отримав західну частину, що стало початком формування Франції та Німеччини.

§ 4 НОВА ХВИЛЯ МІГРАЦІЙ У ЄВРОПІ

1. Що спонукало вікінгів до грабіжницьких набігів і на які країни вони нападали? Чим пояснювалися успіхи норманів?

Вікінгів спонукали до грабіжницьких набігів кілька факторів: брак родючих земель у Скандинавії, зростання населення, бажання здобути багатства та славу. Вони нападали на Британські острови, Францію, Ірландію, Північну Німеччину, Іспанію та навіть Візантію. Успіхи норманів пояснюються їхніми морськими навичками, швидкими кораблями (драккарами), військовою тактикою та здатністю до організації раптових і масштабних атак.

2. Чи можна вважати норманів лише завойовниками? Думку обґрунтуйте.

Норманів не можна вважати лише завойовниками. Вони також були колонізаторами, торговцями, ремісниками і фермерами. Вони створювали нові держави, інтегрувалися в місцеве населення та впливали на розвиток культур і правових систем у завойованих країнах. Наприклад, нормани, що осіли в Нормандії, прийняли християнство і стали частиною феодальної системи Франції.

3. Які держави нормани створили в Європі?

Нормани створили кілька держав у Європі, зокрема:

• Нормандське герцогство у Франції.

• Королівство Англія, після завоювання її Вільгельмом Завойовником у 1066 році.
• Сицилійське королівство на півдні Італії та на Сицилії.
• Князівство Антіохія на території сучасної Сирії під час Хрестових походів.

4. Що таке «ісландське народоправство»? У чому полягала його унікальність?

Ісландське народоправство – це форма управління в середньовічній Ісландії, яка полягала в тому, що вся влада належала народним зборам – Альтингу. Це був один із найстаріших парламентів у світі (створений у 930 році), де представники від кожного клану могли обговорювати закони і вирішувати конфлікти. Його унікальність полягала в тому, що в Ісландії не було короля чи центральної влади, і управління здійснювалося через колективні рішення вільних людей.

5. Як утворилося Угорське королівство?

Угорське королівство утворилося наприкінці IX століття, коли угорські племена, очолювані князем Арпадом, оселилися в Паннонській низовині.

§ 5 СВЯЩЕННА РИМСЬКА ІМПЕРІЯ ТА СЛОВ'ЯНСЬКІ ДЕРЖАВИ

1. Як Генріху I вдалося створити Німецьке королівство?

Генріх I Птахолов (правління 919–936) зміг створити Німецьке королівство, об'єднавши кілька германських племінних герцогств (Саксонію, Баварію, Швабію, Франконію та Лотарингію) під своєю владою. Він зміцнив владу короля, провів військові реформи та відбив набіги мадярів, що допомогло консолідувати державу і зробити її більш централізованою.

2. Чому Німецьку імперію назвали Священною Римською імперією?

Німецьку імперію назвали Священною Римською імперією після коронації Оттона I Великого в 962 році як спадкоємиці Західної Римської імперії. Це ім’я підкреслювало претензії на роль захисника християнства і імперську владу над усією Європою, а також символізувало зв’язок з величчю стародавнього Риму.

3. У чому полягало «Оттонівське відродження»?

«Оттонівське відродження» (близько X століття) – це період культурного і політичного піднесення в Священній Римській імперії за правління Оттона I та його наступників. Воно характеризувалося відродженням латинської освіти, розвитку мистецтва та архітектури, зміцненням королівської влади і підтримкою Церкви.

4. Як утворилося Чеське королівство?

Чеське королівство утворилося в результаті поступового об'єднання чеських земель під владою династії Пржемисловичів. У 1085 році чеський князь Вратислав II був визнаний королем Священної Римської імперії, але титул був спадковим тільки з 1198 року, коли Пржемисл Оттокар I здобув його для своєї династії.

5. Кого вважають найвидатнішим болгарським правителем?

Найвидатнішим болгарським правителем вважається Симеон I Великий (правління 893–927). Він перетворив Болгарію на одну з наймогутніших держав Східної Європи, розширив її територію, встановив культурний центр у столиці Преславі і сприяв розквіту болгарської культури та літератури.

6. Яку роль в історії польської держави відіграв Болеслав I Хоробрий?

Болеслав I Хоробрий (правління 992–1025) відіграв важливу роль в історії польської держави. Він зміцнив державу, розширив її кордони, здобув незалежність від Священної Римської імперії, а у 1025 році став першим королем Польщі. Його правління заклало основи для подальшого розвитку польської державності та зміцнення її позицій у Європі.

§ 6 ХРИСТИЯНСЬКА ЦЕРКВА В V-XI СТ.

1. Чому період IV - першої половини XI ст. називають «добою Всесвітніх соборів»?

Період IV – першої половини XI ст. називають «добою Всесвітніх соборів» тому, що саме в цей час відбулося вісім Вселенських соборів, на яких вирішувалися важливі питання християнського віровчення, церковної дисципліни та боротьби з єресями. Ці собори мали всесвітнє значення для всієї християнської церкви і вплинули на формування її доктрин.

2. Хто такі єпископи та чому найголовнішим з них вважався Папа Римський?

Єпископи – це високопоставлені священнослужителі, які керували окремими церковними територіями (єпархіями). Папа Римський вважався найголовнішим з єпископів, оскільки він був єпископом Рима – міста, де, за переказами, апостол Петро, якого вважали першим єпископом Риму, заснував християнську церкву. Папа також мав верховну владу в Західній церкві.

3. Що таке ієрархія земна та ієрархія небесна?

Ієрархія земна – це система церковної влади на землі, яка включає різні рівні духовенства (папу, патріархів, єпископів, священиків і дияконів). Ієрархія небесна – це уявлення про розташування небесних сил і святих в залежності від їхньої близькості до Бога.

Церква вважала, що земна ієрархія відображає небесну.

4. Як відбувся Великий розкол 1054 р.?

Великий розкол 1054 року (східно-західний розкол) відбувся внаслідок тривалих догматичних, культурних і політичних розбіжностей між Західною (латинською) і Східною (грецькою) церквами. Конфлікт загострився через суперечку щодо верховенства Папи Римського та інших теологічних питань. Це призвело до взаємного відлучення представників двох церков і остаточного розділення на Римо-католицьку і Східно-православну церкви.

5. Яке місце церква посідала в ранньосередньовічних державах?

Церква посідала важливе місце в ранньосередньовічних державах. Вона була не лише релігійним центром, а й значущою політичною силою, яка підтримувала владу монархів, впливала на законодавство, освіту та соціальне життя. Церква забезпечувала духовний і моральний авторитет, а також виступала посередником у вирішенні конфліктів між державами і всередині них.

§ 7 АРАБИ ТА НАРОДЖЕННЯ ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ

1. Як вплинули природа й географічне положення Аравії на заняття її населення?

Природа і географічне положення Аравії мали значний вплив на заняття її населення. Аравія – це переважно пустельна територія з обмеженими природними ресурсами, тому основними заняттями населення були кочове скотарство, торгівля та караванний бізнес. Важливі торгові шляхи проходили через Аравійський півострів, що сприяло розвитку міст-оазисів, таких як Мекка і Медина.

2. Яку роль в об'єднанні арабів відіграло прийняття ісламу?

Прийняття ісламу відіграло ключову роль в об’єднанні арабів. Іслам, як єдина релігія, об’єднав розрізнені арабські племена під спільною вірою та законами. Це дало змогу створити потужну державу – халіфат, яка стала значущою силою на міжнародній арені.

3. Що в перекладі з арабської означають терміни «Коран», «мечеть», «Кааба», «іслам»?

• Коран (від арабського «аль-Кур'ан») – «читання» або «рецитація», священна книга ісламу, яка вважається словом Аллаха, переданим пророку Мухаммеду.

• Мечеть (від арабського «масджид») – «місце поклоніння», будівля для мусульманської молитви.

• Кааба – «куб», священна споруда в Мецці, до якої мусульмани здійснюють паломництво (хадж).

• Іслам – «покора» або «підкорення», релігія, що проповідує підкорення волі Аллаха.

4. Що таке халіфат?

Халіфат – це теократична мусульманська держава, очолювана халіфом – духовним і політичним спадкоємцем пророка Мухаммеда. Халіфат об'єднував мусульманські громади і поширював іслам на нові території.

5. Чим відзначилося правління династій Омеядів та Аббасидів?

Правління династії Омеядів (661–750) відзначалося розширенням халіфату на Захід і Схід, включаючи Піренейський півострів та частини Індії. Династія Аббасидів (750–1258) перенесла столицю халіфату до Багдада, що стало центром наукового, культурного і економічного розквіту ісламського світу.

6. Чим можна пояснити перемоги арабів у завойовницьких війнах?

Перемоги арабів у завойовницьких війнах можна пояснити кількома факторами: релігійним натхненням, яке об’єднувало мусульман; військовою дисципліною та мобільністю їхніх армій; слабкістю ворогів, таких як Візантійська і Перська імперії, які перебували у стані кризи.

7. Як іслам ставився до іновірців?

Іслам ставився до іновірців з певною

терпимістю. Хоча мусульмани вважали свою релігію істинною, іновірці (особливо «люди Писання» – християни і євреї) могли практикувати свою віру в межах халіфату, але вони зобов'язані були сплачувати спеціальний податок (джизію) і дотримуватися певних обмежень.

§ 8 ЕТНІЧНА МОЗАЇКА ВЕЛИКОГО СТЕПУ

1. Чим відрізнялось життя осілих народів і кочовиків-степовиків у добу середньовіччя?

Життя осілих народів і кочовиків-степовиків у добу середньовіччя відрізнялося кардинально:

• Осілі народи займалися землеробством, ремеслами, будували міста та села, мали розвинену систему управління і соціальні структури. Їхні життя були більш стабільними, і вони створювали великі культурні й економічні центри.

• Кочовики-степовики вели мобільний спосіб життя, пересуваючись зі своїми стадами в пошуках пасовищ. Їхні суспільства мали військово-ієрархічну організацію, і головною цінністю було вміння захищати свої племена та землі. Вони часто займалися грабіжницькими набігами на осілі народи.

2. Які території входили до Хозарського

каганату? Яку релігію сповідувала хозарська знать?

Хозарський каганат охоплював території Північного Кавказу, Нижнього Поволжя, частини Північного Причорномор'я та сучасної Західної України. Хозарська знать сповідувала юдаїзм, що стало визначальною рисою цієї держави у світовій історії.

3. Які відносини були між Хозарським каганатом і його сусідами?

Відносини між Хозарським каганатом і його сусідами були різноманітними:

• З одними сусідами, як, наприклад, Візантійська імперія, хозари мали союзницькі та торгові відносини.

• З іншими, такими як київські русичі, вони вели військові конфлікти.

• Хозари також вимагали данину від східнослов'янських племен, що викликало постійне напруження.

4. Як була організована монгольська армія та влада в державі Чингісхана?

Монгольська армія і влада в державі Чингісхана були організовані чітко та ефективно:

• Армія була поділена на десятки (10 воїнів), сотні (100 воїнів), тисячі (1000 воїнів) і темники (10 000 воїнів), з жорсткою дисципліною і централізованим керівництвом.

• Влада в державі Чингісхана була централізованою, і він мав абсолютну владу. Всі піддані повинні були беззаперечно підкорятися великому хану. Адміністративна система була побудована на принципах військової дисципліни та родових зв'язків.

5. Що вам відомо про Тамерлана?

Тамерлан (Тимур, 1336–1405) був одним із найвидатніших завойовників Середньовіччя. Він створив величезну імперію, що охоплювала частини Середньої Азії, Персії, Кавказу, Індії та Близького Сходу. Тамерлан був відомий своєю жорстокістю на полі бою, але також підтримував науку, мистецтво і будівництво. Його столиця Самарканд стала одним із культурних центрів ісламського світу.

§ 9 КИТАЙ ТА ЯПОНІЯ В СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

1. Як Китай за правління династії Тан перетворився на провідну державу Східної Азії?

Китай за правління династії Тан (618–907) перетворився на провідну державу Східної Азії завдяки кільком факторам:

• Централізована влада і сильна адміністративна система, що дозволяла ефективно керувати величезною імперією.

• Розвиток економіки, зокрема сільського господарства, ремесел і торгівлі, особливо

через Шовковий шлях, що зв'язував Китай з іншими частинами світу.
• Військова міць і активна зовнішня політика, яка забезпечила розширення територій і впливу Китаю.
• Культурний розквіт і розвиток науки, що зробили Китай важливим культурним центром регіону.

2. У чому полягала своєрідність релігійного життя Китаю?
Своєрідність релігійного життя Китаю полягала в тому, що в ньому одночасно співіснували і впливали один на одного кілька релігійних традицій:
• Конфуціанство як основа суспільного і державного життя, що регулювала етику і соціальні відносини.
• Даосизм, що пропонував філософський погляд на природу і життя.
• Буддизм, який проник у Китай з Індії і став важливою релігією з багатьма монастирями та школами.
• Ці традиції взаємодіяли і часто переплітались, створюючи унікальну релігійну культуру.

3. Що дало змогу монголам завоювати Китай? Чому китайці повстали проти монгольських завойовників?
Монголи змогли завоювати Китай завдяки своїй військовій могутності, організованості та стратегії, використовуючи мобільні кінні

армії і жорстку дисципліну. Китайці повстали проти монгольських завойовників через жорстоке поводження, важкі податки і дискримінацію китайців у системі управління. Це призвело до численних повстань, кульмінацією яких стало заснування династії Мін у 1368 році.

4. Батьківщиною яких важливих винаходів, наукових і технічних досягнень став Китай?

Китай став батьківщиною багатьох важливих винаходів і досягнень, серед яких:

• Порох, який використовували для феєрверків і військових цілей.

• Папір та друкарство, що сприяли поширенню знань.

• Компаси для навігації.

• Шовківництво і виробництво фарфору, що зробили Китай відомим на весь світ.

5. Хто мав реальну владу в Країні Вранішнього Сонця?

Реальна влада в Японії (Країні Вранішнього Сонця) в різні періоди була в руках не імператорів, а сьогунів – військових диктаторів, які фактично контролювали країну через своїх васалів і військові клани. Імператор залишався символічним главою держави, але не мав значної політичної влади.

6. Який вплив справила китайська культура на японську?

Китайська культура справила глибокий вплив на японську культуру. Це включало:
• Систему письма, яку японці запозичили і адаптували під свою мову.
• Конфуціанські ідеї, які вплинули на соціальні та політичні інститути Японії.
• Буддизм, що став однією з основних релігій у Японії.
Мистецтво і архітектура, де японці переймали китайські стилі і мотиви, адаптуючи їх до власних традицій.

§ 10 ІНДІЯ: КРАЇНА СКАРБІВ І МУДРОСТІ

1. Унаслідок яких подій на території Індії виник Делійський султанат? Що призвело до його розпаду?
Делійський султанат
Походження: Виник в результаті мусульманських завоювань в Індії, заснований Кутб-уд-діном Айбаком у 1206 році. Розпад: Розпався через внутрішні суперечки, нові мусульманські династії і завоювання Моголів.

2. Чим визначалася належність до певної касти? Яка відмінність касти від варни?
Касти та Варни
Кастова система: Визначалася спадковим статусом і професією. Варни: Загальні соціальні класи (Брахмани, Кшатрії, Вайшії,

Шудри), на відміну від каст, які є більш детальною категоризацією.

3. Яких основних богів ушановували індійці?

Основні боги та культура

Основні боги: Брахма (творець), Вішну (охоронець), Шива (руйнівник). Досягнення культури: Архітектура (Тадж-Махал), математика (нуль і десяткова система), література (Махабхарата, Рамаяна).

§ 11 Держави доколумбової Америки

1. Припущення щодо появи людей на Американському континенті:

Переселення через Берінгову протоку, морські подорожі з Океанії.

2. Здобутки жителів Америки в порівнянні з європейцями:

Розвиток землеробства, архітектура, астрономія, медицина (майя, ацтеки, інки).

3. Характеристика міст-держав майя:

Монументальні піраміди, храми, чітке соціальне розшарування.

4. Народ і острів Астлан:

Ацтеки вважали Астлан своєю прабатьківщиною.

5. Народ із письмом і кіпу:

Інки (кіпу – система вузлів для збереження інформації).

§ 12 Людина і природа в середньовіччі

1. Вплив природних умов на життя у середньовіччі:
Залежність від врожаїв, стихійні лиха (посухи, повені), епідемії через антисанітарію.

2. Причини регулярних епідемій:
Погана гігієна, відсутність медицини, щільність населення, міграції та торгівля.

3. Кого звинувачували у "чорній смерті"?
Євреїв, "відьом", чужинців через забобони.

4. Наслідки "чорної смерті":
Скорочення населення, економічний занепад, соціальні заворушення.

5. Внутрішня та зовнішня колонізація:
• **Внутрішня:** освоєння малозаселених земель усередині країни.
• **Зовнішня:** завоювання нових територій за межами країни.

Приклад короткої розповіді від імені середньовічного студента:
Я – студент, і мій шлях знань прокладає мені дорогу через різні міста та країни. У наш час навчання – привілей, і не кожен має доступ до мудрості. Щоб отримати знання від найкращих викладачів, мені доводиться подорожувати з одного університету до іншого. Спочатку я вивчав латину у Парижі, потім слухав лекції з філософії в Болоньї, а зараз прямую до Оксфорду, де викладають найкращі богослови.
Мандрівки нелегкі: дороги небезпечні,

харчування скромне, а ночівля часто – просто небо. Проте кожен кілометр вартий того, адже знання відкривають мені світ. Я зустрічаю різних людей, дізнаюся про їхні звичаї і вчуся не лише з книг, а й із життя. Моя мета – стати мудрецем, що зможе служити церкві або викладати для інших студентів. Для цього я мушу подолати тисячі миль і здобути знання у найкращих школах Європи.

§ 13. Світогляд середньовічної людини

1. Чому середньовічна людина не уявляла свого життя поза церквою та громадою?
Релігія була центральною частиною життя, визначала світогляд і забезпечувала підтримку у важкі часи. Громада об'єднувала людей для спільного виживання та духовного життя.

2. Символи християнства і їхній зміст:
• **Хрест:** символ спасіння та жертви Ісуса Христа.
• **Риба:** символ віри, що використовувався ранніми християнами.
• **Голуб:** символ Святого Духа.

3. Що таке реліквар?
Реліквар – це спеціальна скринька або контейнер для зберігання священних реліквій (наприклад, кісток святих, частин одягу або священних предметів).

4. Уявлення про час і простір середньовічної людини:

Домашня-історія.online

Час сприймався як циклічний, залежний від релігійних свят і сільськогосподарських робіт. Простір був обмежений найближчою місцевістю та уявленнями про Божественний порядок.

5. Чому середньовічні люди вірили в дива?
Віра в дива пояснювала незрозумілі явища, слугувала доказом Божої сили, приносила надію і зміцнювала релігійний світогляд.

§ 14 Стани середньовічного суспільства

1. Як формувалися три стани середньовічного суспільства?
Три стани (духовенство, дворянство, селяни) формувалися відповідно до ролі в суспільстві: духовенство відповідало за релігію, дворяни – за захист, селяни – за виробництво.

2. Чому сеньйори передавали частину землі васалам?
Для забезпечення військової підтримки, лояльності та управління територією.

3. Обов’язки сюзерена і васала:
• **Сюзерен:** захист васала, передача земельного наділу (феода).
• **Васал:** військова служба, підтримка сюзерена.

4. Чому дворяни вважали себе кращими?
Вони були захисниками суспільства, мали привілеї та підкреслювали свій статус через походження та військову роль.

Матеріал з сайту https://gdz.org.ua

5. Права та обов’язки сільської громади:

• **Права:** користуватися землею, брати участь у місцевих справах.

• **Обов’язки:** сплачувати податки, працювати на землі сеньйора, брати участь у колективних роботах (будівництво доріг тощо).

§ 15 Середньовічне місто та його мешканці

1. Що сприяло виникненню міст?

Розвиток торгівлі та ремесел, зростання населення, потреба в оборонних центрах, розширення сільського господарства.

2. Структура міського населення:

• **Верхівка:** багаті купці, власники майстерень.

• **Середній прошарок:** ремісники, дрібні торговці.

• **Нижчий прошарок:** наймити, бідняки.

3. Пояснення термінів:

• **Комуна:** самоврядне об’єднання жителів міста для захисту своїх прав.

• **Гільдія:** об’єднання купців чи ремісників для спільної діяльності та захисту інтересів.

• **Лихварство:** надання грошей у борг під високі відсотки.

4. Чим торгували купці Генуї, Венеції та Любека?

• **Генуя:** спеції, шовк, вино.

• **Венеція:** прянощі, тканини, скло.

• **Любек:** риба, хутра, зерно.

Підручники.com.ua

2. Таблиця: Цехова організація

Переваги	Недоліки
Забезпечення якості продукції.	Обмеження конкуренції.
Захист інтересів ремісників.	Жорсткі правила вступу до цеху.
Навчання майстерності (учнівство).	Повільний розвиток через закритість цехів.
Соціальна підтримка членів цеху.	Невеликі обсяги виробництва.
Монополія на певні види виробництва.	Протидія інноваціям і новим методам роботи.

§ 16 Соціальні конфлікти в середні віки

1. Суспільні процеси, які призвели до соціальних конфліктів у другій половині XIV ст.:

• Епідемія чуми («Чорна смерть»), яка скоротила населення і спричинила брак робочої сили.
• Зростання податків і феодальних повинностей.
• Економічні труднощі через війни.

2. Термін «комунальний рух»:

Боротьба жителів міст за самоврядування і звільнення від феодальної залежності.

3. Чому селянську війну у Франції називають Жакерією?

Назва походить від зневажливого прізвиська «Жак-простак», яке використовували щодо селян.

Universalsolomon.org

4. Наслідки повстання Вота Тайлера для Англії:

Послаблення кріпацтва, початок економічних реформ, зміцнення ролі парламенту.

5. Значення вислову «Коли Адам орав, а Єва пряла, хто був тоді дворянином?»

Це критика соціальної нерівності, що нагадує про спільність усіх людей у їхньому первісному стані.

Порівняльна таблиця: Повстання в Римі та Парижі

Місто	Да-та	Хто очолив	Чого досягли	Як завершилося
Рим	1347 р.	Кола ді Рієнці	Тимчасове встановлення народної влади	Відновлення влади папи, репресії проти повстанців
Париж	1358 р.	Етьєн Марсель	Підвищення ролі ремісників у політиці	Поразка повстання, репресії, відновлення королівської влади

§ 17 Етапи державотворення в середні віки

1. Відмінність між племінними вождями та королями:

Вожді керували племенами на основі родинних зв'язків, а королі – державами з чіткою владною ієрархією.

Матеріали-домашки.org

2. Чому середньовічні королівства не мали чітких кордонів?

Відсутність картографії, зміна територій через війни, залежність від особистих васальних угод.

3. Склад королівської ради:

Король, радники (знатні васали, духовенство), канцлер, фінансові управлінці.

4. Коли і як було започатковано парламент в Англії?

1265 р., під час правління Генріха III, коли зібрався перший парламент для обговорення податків.

5. Як відбувалася робота Генеральних штатів у Франції?

Скликалися для вирішення важливих питань королем, складалися з трьох станів: духовенства, дворянства, представників міст.

6. Функції станово-представницьких органів:

Обговорення податків, затвердження законів, надання порад монарху, контроль фінансів.

Схема англійського парламенту:

1. Парламент

Поділяється на дві палати:

1) Палата лордів

• Представники: духовенство, світські лорди (барони).

• Основні функції: дорадча, законодавча.

2) Палата громад

• Представники: лицарі, буржуазія (обрані представники міст і графств).

https://ua-referat.com

• Основні функції: обговорення та затвердження податків, законодавчі ініціативи.

2. Король

• Голова парламенту, ініціює скликання парламенту, затверджує закони.

Аналітична таблиця: Станово-представницькі органи

Назва органу	Країна	Характеристика	Верстви населення, які представляли
Генеральні штати	Франція	Становий представницький орган	Духовенство, дворянство, «третій стан»
Кортеси	Іспанія, Португалія	Представницький орган у середньовічних королівствах	Духовенство, дворянство, міщани
Парламент	Англія	Законодавчий орган, що складався з двох палат	Лорди (духовенство, дворяни), громади (міщани)
Сейм	Польща, Литва	Станово-представницький орган	Духовенство, шляхта, представники міст

matematika-doma.org

Ця таблиця ілюструє функції, країни існування і верстви населення, представлені в основних станово-представницьких органах середньовічної Європи.

§ 18 Зовнішня колонізація та цивілізаційні конфлікти

1. Причини хрестових походів:
Звільнення Святої Землі від мусульман, посилення впливу церкви, бажання дворян отримати землі, пошук нових торгових шляхів.

2. Держави, створені хрестоносцями:
Єрусалимське королівство, Антіохійське князівство, Графство Едеса, Графство Триполі.

3. Мета створення духовно-лицарських орденів і їх назви:
• Захист паломників і Святої Землі.
• Ордени: Тамплієри, Госпітальєри, Тевтонський орден.

4. Термін «Реконкіста»:
Визвольна боротьба християнських держав Іберійського півострова проти мусульман.

5. Наслідки Реконкісти для Іспанії:
Об’єднання християнських королівств, вигнання мусульман і євреїв, створення Іспанської монархії, економічний і культурний розвиток.

6. Німецька експансія на Схід:
Заселення і християнізація земель слов’ян,

підкорення Пруссії, створення Тевтонського ордену.

Хрестові походи: Стрічка часу

1. Перший хрестовий похід (1096–1099):
• Мета: звільнення Єрусалима.
• Результат: створення Єрусалимського королівства.
2. Другий хрестовий похід (1147–1149):
• Мета: захист Едеси.
• Результат: провал спроби повернути Едесу.
3. Третій хрестовий похід (1189–1192):
• Мета: повернення Єрусалима після його захоплення Саладіном.
• Результат: домовленості про вільний доступ паломників до Єрусалима.
4. Четвертий хрестовий похід (1202–1204):
• Мета: звільнення Святої Землі.
• Результат: захоплення і розграбування Константинополя.
5. Дитячий хрестовий похід (1212):
• Масовий рух дітей, який закінчився трагедією.
6. П’ятий хрестовий похід (1217–1221):
• Мета: захоплення Єгипту.
• Результат: поразка.
7. Шостий хрестовий похід (1228–1229):
• Мета: повернення Єрусалима дипломатичним шляхом.
• Результат: тимчасове повернення Єрусалима.
8. Сьомий хрестовий похід (1248–1254):
• Очолював король Франції Людовік IX.
• Результат: провал.
9. Восьмий хрестовий похід (1270):
• Остання спроба хрестоносців утримати

Священні землі.
• Результат: поразка.

§ 19 Держави західноєвропейського типу

1. Обставини прийняття Великої хартії вольностей:
• 1215 р., Англія. Король Джон Безземельний змушений був підписати хартію через тиск баронів.
• **Зацікавлені верстви:** Барони, лицарі, купці, міщани.

2. Назва війни між династіями Йорків і Ланкастерів:
• Війна Червоної та Білої троянди (1455–1487 рр.).
• Причина: боротьба за англійський трон.

3. Король, який вперше скликав Генеральні штати у Франції:
• Філіп IV Красивий у 1302 р.
• Причина: вирішення фінансових і політичних питань.

4. Причина Столітньої війни:
Претензії Англії на французький трон і територіальні суперечки.

5. Подія, що стала основою єдиної Іспанії:
Шлюб Фердинанда Арагонського і Ізабелли Кастильської (1469 р.) та завершення Реконкісти (1492 р.).

6. Державний устрій італійських міст-республік:
• Республіканське правління (Генуя, Венеція,

Флоренція).
• Особливість: влада купецької і фінансової еліти.

7. Поняття «теократична держава»:
• Теократія – форма правління, де влада належить духовенству.
• **Приклад:** Папська держава в Італії.

Аналітична таблиця: Організація влади в італійських містах-державах

Місто	Форма правління	Основні риси влади
Генуя	Республіка	Влада обираного дожа, участь купецької еліти, вплив торгових гільдій.
Флоренція	Республіка (з елементами олігархії)	Влада належала Медічі, роль ремісничих цехів, обрані представники управляли містом.
Венеція	Олігархічна республіка	Влада дожа, Велика рада, вплив аристократії, сильна морська та торгова спрямованість.
Папська область	Теократія	Влада належала Папі Римському, духовний і

matematika-doma.org

Місто	Форма правління	Основні риси влади
		політичний вплив на Європу.

Ця таблиця відображає ключові особливості організації влади в кожній з італійських держав.

§ 20 Держави центральноєвропейського типу

1. Теократичний характер Священної Римської імперії:
Імператор вважався обраним Богом, його влада спиралася на підтримку церкви, а коронація проводилася папою.

2. Династія, за якої посилилася влада імператорів у Німеччині:
Династія Гогенштауфенів.

3. Статті «Золотої булли», що закріплювали роздробленість Німеччини:
1356 р., Карл IV закріпив порядок виборів імператора сімома курфюрстами, що посилило автономію князів.

4. Гуситський рух: причини і наслідки:
• **Причини:** соціальна нерівність, критика католицької церкви.
• **Наслідки:** релігійні війни, розкол у церкві, посилення національної свідомості чехів.

5. Роль Угорщини у припиненні монгольських навал:
Битва при Могачі (1241 р.) не зупинила монголів, але зміцнення угорських укріплень

і ослаблення монгольської армії допомогли припинити їх подальший рух.

6. Що зупинило німецький наступ на Схід:
Поразка Тевтонського ордену у Грюнвальдській битві (1410 р.).

7. Значення укладення Кревської унії:
1385 р. – об'єднання Литви та Польщі через династичний шлюб, створення політичного та військового союзу проти спільних ворогів.
Процес розпаду імперії на окремі держави розпочався після смерті Фрідріха II в 1250 році і був офіційно затверджений «Золотою буллою» у 1356 році.
Розрахунок тривалості процесу:
1356 – 1250 = 106 років
Відповідь: Процес розпаду імперії на окремі держави тривав 106 років.

§ 21 Держави східноєвропейського типу

1. Європейські країни, спустошені монголами:
Русь (особливо Київська, Владимиро-Суздальська та Галицько-Волинська землі), Угорщина, Польща.

2. Причини розпаду Золотої Орди:
Внутрішні чвари, послаблення центральної влади, економічна криза, військові поразки, зростання незалежності підкорених земель.

3. Зміни в Московському князівстві за Івана III:
Звільнення від влади Орди («Стояння на Угрі» 1480 р.), централізація влади, початок

Інтелектуальний простір

формування Російської держави, створення державної символіки (герб із двоголовим орлом).

4. Облога Константинополя турками-османами:
1453 р., султан Мехмед II очолив облогу. Турки використовували потужну артилерію для знищення міських стін.

5. Чому західні держави не допомогли:
Вони були зайняті власними конфліктами та релігійним протистоянням, а також не вважали це пріоритетом.

6. Чому туркам-османам вдалося легко завоювати великі території:
Військова організація, використання артилерії, ослабленість сусідніх держав, релігійна та політична гнучкість у підкорених територіях.

§ 22 Християнство в середні віки

1. Причини боротьби між папством і світськими монархами:
Боротьба за верховенство влади: папи прагнули контролювати королів, а монархи – незалежності від церкви.

2. Чого прагнули єретики:
Реформувати церкву, відмовитися від розкоші духовенства, повернутись до простоти віри.

3. Чому простим людям заборонялося мати й читати Біблію:

interneturok.com.ua

Церква прагнула контролювати тлумачення Святого Письма, щоб уникнути єресей.

4. Що таке інквізиція:

• Церковний суд для боротьби з єрессю.
• **Мета:** переслідування єретиків, підтримання церковної дисципліни.
• **Великий інквізитор:** Торквемада (в Іспанії).

5. Основи східного та західного християнства:

• **Східне:** православ'я, підпорядкування патріарху, грецька традиція.
• **Західне:** католицизм, підпорядкування папі, латинська традиція.

6. Правила схоластики Томи Аквінського:

Поєднання віри і розуму, логічне обґрунтування догм церкви, використання філософії Аристотеля для пояснення віри.

Аналітична таблиця: Середньовічні єресі

Група	Що проповідували	Проти чого виступали
Катари	Духовна чистота, відмова від матеріального, дуалізм добра і зла.	Проти багатства церкви, розкоші духовенства, інституту шлюбу.
Вальденси	Проповідування простоти життя, слідування Євангелію.	Проти католицьких обрядів, авторитету

Матеріали-домашка.org

Група	Що проповідували	Проти чого виступали
		папи і церковних доктрин.

Ця таблиця відображає основні ідеї та спрямованість виступів катарів і вальденсів у середньовіччі.

§ 23 Іслам у середні віки

1. П'ять основних правил для мусульман (стовпи ісламу):

• Віра в Аллаха і пророка Мухаммеда (шахада).
• Щоденні молитви (салат).
• Подання милостині (закят).
• Піст у місяць Рамадан (саум).
• Паломництво до Мекки (хадж).

2. Що таке джихад:

Джихад – це «зусилля» або боротьба за віру, що включає як духовне вдосконалення, так і захист ісламу.

3. Спільні цінності ісламу та інших авраамічних релігій:

Віра в єдиного Бога, моральні принципи, священні тексти, культ пророків, цінність милосердя та справедливості.

4. Розкол в ісламі на дві течії:

• **Сунізм** – визнання перших чотирьох халіфів.

https://shkola-5-6-klas.org.ua/

• **Шиїзм** – визнання влади лише нащадків Алі.

5. Вплив арабської цивілізації на Європу:
Збереження та розвиток античної науки, переклади праць філософів, розвиток медицини, математики (алгебра), астрономії, поширення культурних досягнень (архітектура, література).

Мусульмани	Християни
Дозволяли жити іновірцям за умов сплати податку (джизія).	Переслідували єретиків через інквізицію.
Терпиме ставлення до «людей книги» (християн, юдеїв).	Часто вимагали насильницького навернення іновірців.
Уважали невірних підлеглими мусульманського суспільства.	Єретиків карали вигнанням, тюрмою або стратою.

§ 24 Середньовічні школи та університети

1. Чому середньовічну Європу інколи називають «світом неписьменних»?
У середньовічній Європі більшість населення була неписьменною через низький рівень освіти, доступний лише духовенству та еліті.

3. Найвідоміші університети Європи середньовіччя:
• Болонський університет (Італія).

Інтелектуальна.com.ua

• Паризький університет (Сорбонна, Франція).
• Оксфордський і Кембриджський університети (Англія).
• Салернський університет (Італія).

4. Розвиток арабської науки в добу середньовіччя:
Арабські вчені зробили значний внесок у математику (алгебра), астрономію, медицину (Авіценна), філософію (Аверроес) та збереження античних текстів через переклади.

5. Процес книгодрукування Й. Гутенберга:
Йоганн Гутенберг створив друкарський верстат з використанням рухомих літер. Це дозволило швидко відтворювати тексти, зробивши книги дешевшими та доступнішими.

§ 25 Мистецтво в середньовіччі

1. Чим візантійські храми відрізнялися від романських і готичних?
Візантійські храми мали центральний купол, мозаїки, багате оздоблення. Романські характеризувалися масивністю, круглими арками, а готичні – витягнутими формами, стрілчастими арками та вітражами.

2. Які зображення заборонені в мечетях?
Зображення людей і тварин заборонені. Декор включає геометричні орнаменти та каліграфію.

3. Які скульптури найчастіше трапляються в романських храмах?
Рельєфи на біблійні теми, наприклад, сцени Страшного суду.

4. Що таке вітраж?
Декоративні вікна, складені зі шматочків кольорового скла, часто з релігійними сюжетами.

5. Які розваги для містян існували в середньовіччі?
Ярмарки, театральні вистави, турніри, бенкети.

6. Які види літератури були популярні серед мусульман?
Наукові трактати, поезія, історичні твори, казки («Тисяча і одна ніч»).

7. Таблиця: Характерні риси романських, готичних, візантійських храмів і мечетей

Романський храм	Готичний храм	Візантійський храм	Мечеть
Масивні стіни, круглі арки, вузькі вікна	Стрілчасті арки, витягнуті форми, вітражі	Центральний купол, мозаїки, багате внутрішнє оздоблення	Орнаменти, мінарети, відсутність зображень людей
Простота форм, товсті стовпи	Ребристі склепіння, великі вікна	Купольна архітектура, хрестоподібна форма	Геометричний і рослинний орнамент, каліграфія

matematika-doma.org

Романський храм	Готичний храм	Візантійський храм	Мечеть
Суворість у дизайні	Висотність, шпилі	Оздоблення позолотою, іконостаси	Кіба (стіну в бік Мекки), міхраб

§ 26 Раннє Відродження і гуманізм

1. Передумови епохи Відродження:
Економічний розвиток, зростання міст, посилення ролі буржуазії, вплив античної культури та криза середньовічної церкви.

2. Період раннього Відродження:
XIV-XV століття.

3. Чому Італія стала колискою нової культури:
Італія мала сильну міську культуру, багаті торгові міста, була спадкоємцем античної спадщини та мала сприятливі умови для розвитку мистецтва й науки.

4. Походження терміну "гуманізм":
Від латинського "humanitas" – людяність, повага до особистості та її цінності.

5. Права та цінності, які відстоювали гуманісти:
Свобода думки, розвиток індивідуальності, важливість освіти, рівність і право на самореалізацію.

6. Вплив Відродження на українські землі:
Поширення ідей гуманізму, розвиток книгодрукування, формування

інтелектуальних гуртків, вплив на українське мистецтво, архітектуру та літературу.

matematika-doma.org